

Polona Koželj*

Šolske knjižnice in njihova zgodovina

School libraries and their history

Izvleček

Oris zgodovine šolskih knjižnic na Slovenskem je prikazan skozi poglavja, ki sledijo sodobnim smernicam za delo v šolskih knjižnicah. Vpogled v zakonodajo, ki je določala začetne korake šolskih in učiteljskih knjižnic, opisi družbeno-politično vodenih zbiralnih politik, prikaz začetnih poskusov klasifikacije knjižničnega gradiva, opisi referenčnega in pedagoškega dela ter ne nazadnje – spremljanje vloge in pomena šolskih knjižnic skozi čas nam omogočajo miselno primerjavo z današnjim stanjem šolskih knjižnic.

Abstract

An outline of the history of school libraries in Slovenia is shown in the chapters that follow the modern guidelines for work in school libraries. In insight into the legislation that determined the first steps of school and teachers' libraries, descriptions of socially and politically managed collection policies, illustration of the initial attempts at the classification of library material, descriptions of the reference and pedagogical work and, last but not least, following the role and importance of school libraries through the time, facilitate a comparison with the present day state of school libraries.

Ključne besede: šolske knjižnice, učiteljske knjižnice, zgodovina, bibliotekarstvo

Keywords: school libraries, teachers' libraries, history, librarianship

Uvod

»Šolske knjižnice ljudskih, meščanskih in srednjih šol morajo biti organski del šole in ne samo malopomemben privesek.«¹

Šolske knjižnice v današnjem času marsikje že postajajo srca izobraževalnih ustanov. Učni proces se je v zadnjih desetletjih bistveno spremenil, prešel je od frontalnega podajanja snovi k drugim učnim oblikam in metodam. Otroci se danes učijo z raziskovanjem, iskanjem, odkrivanjem, razmišljanjem, diskusijo,² kar zahteva tudi predruženje učnega prostora. Šolske knjižnice imajo visok poten-

* Polona Koželj, prof. likovne umetnosti, bibliotekarka, vodja knjižnice SŠM, e-pošta: polona.kozelj@solskimuzej.si

¹ Avgust Pirjevec, *Knjižnice in knjižničarsko delo*, v Celju: Družba sv. Mohorja, 1940, str. 308.

² Šolske knjižnice | GOV.SI

cial, da postanejo osrednji prostori, kjer učenci pridobivajo informacije in prve izkušnje s samostojnim raziskovanjem. Izkoriščenost potenciala šolskih knjižnic kot učnega prostora je odvisna predvsem od naslednjih dejavnikov: primernost prostora, primerna vsebina in obseg knjižnega fonda, ozaveščenost šolskih knjižničarjev in učiteljev ter vodstva šole o pomenu in vlogi šolske knjižnice. Na tej točki sedanja realnost trči ob izkušnje iz preteklosti: tako kot današnje raziskave kažejo, da je za učinkovito delovanje šolske knjižnice ključnega pomena ozaveščen in kompetenten šolski knjižničar,³ tako so bile nekdaj šolarske in učiteljske knjižnice⁴ odvisne od zagnanosti in samoinicativnosti učiteljev pri zbiranju učnih knjig, pri njihovi organizaciji ter pri širjenju uporabe gradiva med ljudmi.

Zgodovina šolskih knjižnic – kje se začne?

»S tem razpisom se je radi velike vrednosti dobrih knjižnic za učence in učitelje ljudskih šol ukazalo, da je v vsakem šolskem okraji ustanoviti učiteljsko knjižnico in če je potreba za vsako ljudsko šolo šolsko knjižnico.«⁵

Zgodovina šolskih knjižnic se v literaturi pod tem terminom začne omenjati po izidu 3. avstrijskega državnega šolskega zakona leta 1869. Pred tem letom so posamezni nadobudni učitelji, ki so se zavedali, kakšno dobrobit prinaša primerna knjiga odraščajoči mladini, gradivo zbirali in hranili na svojih šolah.⁶ Družbeni položaj učiteljstva v prvi polovici 19. stoletja nam razkriva razumljive vzroke za otežen razvoj šolskih knjižnic: slaba gmotna situacija je onemogočala nakupovanje knjig, na drugi strani pa je tudi manjkalo kvalitetnega slovenskega mladinskega slovstva.⁷ Tik pred sprejetjem novega šolskega zakona so se v javnosti začele pojavljati vedno močnejše težnje za ustanavljanje šolskih knjižnic. Učiteljski tovariš je leta 1866 objavil zapis pod naslovom Vsaka šola naj bi imela svojo knjižnico!, v katerem utemeljuje, da so knjižnice nujne, saj učitelji ne morejo kupovati knjig iz lastnih prihodkov, za njihovo izobraževanje in za izobraževanje mladine pa so knjige nujno potrebne. Pisec nagovarja šolske odločevalce, da se že pri pripravi načrtov za nove šole predvidijo prostor in sredstva za šolske knjižnice: »Šola s tako koristno napravo bi bila več vredna od najlepše šolske palače.«⁸

Pred obstojem zakonske direktive o ustanavljanju šolskih knjižnic sta se v zvezi njimi pojavljala dva termina: *šolarske knjižnice*, ki so hranile mladinsko

3 IFLA – Smernice za šolske knjižnice (ur. Barbara Schultz-Jones, Dianne Oberg), prev. Nataša Belšak, Miha Dajčman, Boštjan Kmetec, Ljubljana 2019, str. 19. IFLA Smernice za šolske knjižnice (pridobljeno: 19. 4. 2022)

4 Šolarske in učiteljske knjižnice kot predhodnice današnjih šolskih knjižnic.

5 Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem, Laibach 1895, str. 169.

6 Bruno Hartman, Prizadevanja za učiteljske in šolarske knjižnice na Slovenskem dve desetletji po sprejetju šolskega zakona leta 1869, *Knjižnica*, 13, 1969, št. 1, str. 17.

7 Prav tam.

8 Vsaka šola naj bi imela svojo knjižnico!, *Učiteljski tovariš*, 6, 1866, št. 13, str. 200.

literaturo in so bile namenjene predvsem učencem, ter *učiteljske knjižnice*, ki so hranile strokovno literaturo za izobraževanje učiteljev ter dela, ki so služila kot učni pripomočki. Pojav učiteljskih knjižnic je časovno precej prehitel šolarske knjižnice, je pa neločljivo povezan tudi z nastankom splošnih knjižnic, saj so učitelji pogosto posojali knjige iz svojih zbirk tudi drugi zainteresirani javnosti. Tudi prva javna knjižnica na Slovenskem je bila pravzaprav učiteljska knjižnica, saj je bila namenjena učiteljem protestantske stanovske šole ter protestantskim pridigarjem. Imenovala se je Knjižnica kranjskih deželnih stanov, ustanovljena pa je bila leta 1569 na pobudo Primoža Trubarja.⁹

Kot prelomno leto v zgodovini šolskih knjižnic velja leto 1869, saj je 3. avstrijski osnovnošolski zakon prvič ukazal ustanavljanje knjižnic za učence in učitelje ljudskih šol. Z obveznim ustanavljanjem šolskih knjižnic pa se je začela širiti dostopnost knjig tudi za splošno populacijo. Šolarske knjižnice so se imele *ljudskošolske knjižnice*, saj so bile namenjene tako učencem kot drugim občanom šolske občine.¹⁰ 9. člen knjižničnega reda za ljudskošolske knjižnice je namreč določal: »Knjige, ki so v ljudskošolski knjižnici, se smejo izposojati tudi takim občanom šolske občine, kateri so že odrastli šoli, da jih čitajo, v kolikor se more to zgoditi brez oškodovanja šolske mladine.«¹¹

Državni zakon o ljudskih šolah iz leta 1906 je šolske knjižnice obravnaval že kot samoumevne ustanove, saj jih je umeščal na seznam najpotrebnejših predpisanih učil, s katerimi mora biti vsaka šola preskrbljena.¹²

Zakon o narodnih šolah iz leta 1929 v tem oziru ni prinesel bistvenih sprememb. Predpisoval je, da mora imeti narodna šola knjižnico za učitelje in učence in po možnosti tudi za preostale občane.¹³

August Pirjevec je leta 1940 v svojem delu *Knjižnice in knjižničarsko delo* kar vizionarsko opisal, kako naj bi potekalo delo v šolskih knjižnicah, kakšne kompetence potrebuje šolski knjižničar in kakšen nabor gradiva naj bi bil v teh knjižnicah na voljo. Realnost leta 1940 je bila daleč od opisanega ideala, čemur so botrovali različni vzroki od pomanjkanja primerne literature do finančnih, prostorskih in kadrovskih omejitev.¹⁴ Sledila so še vojna leta, ki so v tem oziru šolske knjižnice potisnila še nekaj korakov nazaj. Povojni zakoni o osnovni šoli (npr. Zakon o osnovni šoli, 1959) šolske knjižnice ne omenjajo in trajalo je desetletja, da je šolska knjižnica zopet dobila mesto v Zakonu o osnovni šoli (1972) ter v učnih načrtih.¹⁵

9 France Martin Dolinar, *Knjižnice skozi stoletja*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 2004, str. 179–180.

10 Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem 1895, str. 177.

11 Prav tam.

12 Državni zakon o ljudskih šolah z najvažnejšimi izvršitvenimi predpisi, na Dunaju 1906, str. 52

13 *Zakon o narodnih šolah* (ur. Pavle Flere), Ljubljana 1929, str. 51.

14 Pirjevec 1940, str. 311.

15 Ema Stružnik, Pomen šolske knjižnice v 30. letih osnovne šole, *Knjižnica*, 32, 1988, št. 3–4, str. 79–81.

Prva učiteljska knjižnica in njene sodobnice

»Nadaljnje izobraževanje učiteljev v pedagoškem in znanstvenem oziru je pospeševati ... z učiteljskimi knjižnicami ...«¹⁶

Zaradi tesne povezanosti današnjih šolskih knjižnic z njihovimi posrednimi predhodnicami – učiteljskimi knjižnicami je treba na tem mestu omeniti prvo takšno na slovenskih tleh. Potreba po ustanavljanju učiteljskih knjižnic se je izraziteje začela kazati po letu 1805, ko je v Avstriji izšel šolski zakon, ki je predpisoval upravo in nadzorstvo šol cerkvenim ustanovam. Kandidati za učitelje so se tedaj izobraževali na pedagoških tečajih, ki so jih organizirale glavne šole. Zaradi pomanjkanja literature, na katero bi se pripravljavci pedagoških tečajev in mladi učiteljski kandidati lahko opirali, je leta 1817 *študijska dvorna komisija* predlagala ustanovitev pedagoških knjižnic ob vseh glavnih šolah. Na celjski glavni šoli, ki je bila takrat pod upravo lavantinske škofije, so prvi začeli idejo o pedagoški knjižnici tudi realizirati. Škofija je predlog ustanovitve knjižnice pozdravila, za njeno uresničitev pa je predlagala kar zbiranje denarja pri šolskih prijateljih iz celjskega okrožja. Do leta 1822 je bilo zbranih dovolj sredstev za nakup osnovnega fonda prve učiteljske knjižnice. Poleg predvidenih in s strani škofije potrjenih nakupov knjig je prva pedagoška knjižnica zbirala gradivo tudi z darovi, zato je bilo v knjižnici kmalu več nabožne kot pedagoške literature.¹⁷ Vodstvo knjižnice je šolam vsako leto razpošiljalo sezname novitet, ki jih je knjižnica pridobila.¹⁸ Poleg celjske učiteljske knjižnice so v 1. pol. 19. stol. delovale tudi pedagoška knjižnica za izobraževanje učiteljev v goriški škofiji, pedagoška knjižnica pri škofijskem šolskem nadzorstvu v Št. Andražu, na Ptujcu pa so imeli manjšo zbirko knjig za učitelje v trivialki. Šolsko knjižnico je tedaj imela realna navtična akademija v Trstu.¹⁹ Dobro organizirane pedagoške knjižnice so se zgodaj razvile tudi na Koroškem: v Beljaku je bilo leta 1862 ustanovljeno bralno društvo s tremi podružnicami, ki so sredstva za nakup knjig in časopisov črpale iz letnih članarin.

Med prvimi učiteljskimi knjižnicami je bila tudi knjižnica učiteljskega društva v Ljubljani. Kot rečeno, je slab gmotni položaj učiteljem onemogočal, da bi si sami pridobivali potrebno pedagoško literaturo, zato so se trije učitelji Andrej Praprotnik, Leopold Belar in Jožef Fajfar leta 1855 dogovorili, da ustanovijo *učiteljsko bravnico*, kjer si bodo knjige lahko med seboj izposojali.²⁰ O tem dogodku so z naklonjenostjo pisali tudi v Kmetijskih in rokodelskih novicah: »Nekteri učniki so v Ljubljani in ljubljanski okolici v svoj in v prid svojih sobratov malo bukvarnico osnovali in sicer s tem, da so si obljubili eden drugemu svoje

16 Tatjana Hojan, Prve učiteljske knjižnice na Slovenskem, *Prosvetni delavec*, 20, 1969, št. 10, str. 7.

17 Tatjana Hojan, Prva pedagoška knjižnica na Slovenskem, *Zbornik za historijo šolstva i prosvjete*, letnik 2, 1965, str. 264.

18 Hartman 1969, str. 18.

19 Hojan 1969, str. 7.

20 France Ostanek, Ustanovitev učiteljske knjižnice v Ljubljani v l. 1855, *Prosvetni delavec*, l. 4, št. 5, 1953, str. 2.

lastne knjige posojevati in zraven pa še vsaki mesec 20 kr. v dnarjih skupaj skladati za napravo novih knjig in časopisov.«²¹ Knjige, ki so jih posamezni učitelji posojali drugim članom društva, so bile natančno popisane, koliko knjig in katere so pripadale posameznemu učitelju. Ti seznami pričajo, da so tedanji predani učitelji dajali prednost poklicu in pridobivanju novega znanja celo pred osnovnimi življenjskimi potrebami.²² Učiteljsko bralno društvo iz Ljubljane je bilo tudi sicer prvo učiteljsko društvo na Slovenskem. Ko se je knjižnica po dobrem desetletju delovanja znašla v finančnih težavah, so jo prevzeli učitelji ljubljanske mestne glavne šole pri sv. Jakobu,²³ za njimi pa leta 1869 Učiteljsko društvo za Kranjsko. Ob ustanovitvi šolskega muzeja leta 1898 je ta postal dedič prve ljubljanske učiteljske knjižnice.²⁴

Zbiralna politika učiteljskih in šolarskih knjižnic

»Šolska knjižnica naj vsebuje one knjige, ki odgovarjajo bralnim, izobraževalnim in vzgojnim potrebam mladine, njenemu fantazijskemu, čustvenemu in umskemu razvoju.«²⁵

Prve učiteljske knjižnice so imele jasno načrtane smernice, kakšno gradivo lahko prihaja v njihove zbirke, da mu je vredno namenjati denar, prostor in čas. Preden so knjige našle pot na knjižne police, so morale biti skrbno prebrane, vsebinsko pretehtane in komaj nato dane v uporabo javnosti. Najvišje na lestvici kriterijev se je pojavljala moralno krščanska vsebina knjig. Zbiralna politika ljubljanske učiteljske bravnice se je glasila: »Kar kupovanje in napravo novih knjig zadene, so djali, se ni dobro prenačglti, in posebno se je treba varovati sladkih in mikavnih vabil in oznanil, in nikoli ne popred kake knjige kupiti in sploh v bukvarnico vzeti, dokler ni nje vrednost poskušena ali če že ni nje pisavec občno znan in za izverstnega spoznan. Posebno se mora tudi na to paziti pri mladinskih, povestnih in drugih takih spisih, da so v pravem katoliškem duhu pošteno pisane. Zraven pa je treba tudi na to gledati, da so nove nakupljene knjige saj večjemu delu vsih družbenikov primerne in dostojne.«²⁶

Na Koroškem so za svojo okrajno učiteljsko knjižnico prejeli navodila, naj kupujejo pedagoška in didaktična dela ter poljudnoznanstvena dela. »Prenapeti domišljeni spisi in romani naj se ne kupujejo.« Leposlovje je bilo torej izključeno iz zbiralne politike.²⁷

21 Andrej Praprotnik, Učiteljska bukvarnica, *Kmetijske in rokodelske novice*, 14, 1856, 104, str. 416, 419.

22 Ostanek 1953, str. 3.

23 Hartman 1969, str. 19.

24 Hojan 1969, str. 7.

25 Pirjevec 1940, str. 308.

26 Ostanek 1953, str. 2.

27 Hartman 1969, str. 19.

Tudi v 3. osnovnošolskem zakonu, s katerim je bilo predpisano ustanavljanje šolarskih in učiteljskih knjižnic, je bil poudarjen pomen pravilne izbire knjig. Te so morale biti izbrane po strogih pedagoških načelih, učiteljsko osebje je moralo knjigo prebrati, jo oceniti in s svojim podpisom jamčiti, da je primerna za fond šolarske knjižnice. Okrajni šolski nadzorniki so pregledovali med drugim tudi vsebino knjižnic in po potrebi odstranjevali neprimerne knjige. Učitelji, ki so dopustili sprejem neprimernih knjig v knjižnice, so bili sankcionirani. Knjižnice so bile očitno povsem podrejene vzgojnemu cilju, strogost postopkov pri odstranjevanju neprimernega gradiva pa je bila blizu cenzuri. Kriteriji za sprejem knjige v knjižnico ali za morebitno odstranitev iz nje so se nanašali predvsem na njeno vsebino v odnosu do verske in domovinske tematike. »Učiteljem je stroga dolžnost, da ne vzprejemajo knjig v knjižnico za učence, katere bi mogle žaliti spoštovanje pred vero, udanost do Najvišje vladarske rodovine, patrijotični čut in spoštovanje pred domovinskimi uredbami.«²⁸ Prepovedano je bilo sprejemati tudi knjige, ki »spodkopujejo ugled učiteljskega stanu«.²⁹

Učitelji so bili tako v prvih letih po izdanem ukazu o ustanavljanju šolarskih knjižnic v precejšnji dilemi, kaj postaviti na knjižne police. Nemških knjig si otroci, predvsem na podeželju, ne bi izposojali, slovenskih knjig z mladinsko vsebino je bilo malo, bile so težje dostopne in velikokrat učiteljem neznane. Uredništvo pedagoške revije *Učiteljski tovariš* si je tedaj zadalo nalogo, da bo objavljalo sezname knjig in revij, ki so primerne za šolarske knjižnice. Na prvem mestu je bil izpostavljen Vrtec – časopis s podobami za slovensko mladino. Njegova vsebina je s poučnimi zgodbami, pesmimi in lepimi ilustracijami nagovarjala mlade bralce ter priskrbela učiteljem primeren material za uporabo pri pouku.³⁰

Po izdaji zakona so se učiteljske knjižnice začele razširjati in postavljati na noge, a so se srečevale zlasti z dvema problemoma: upravitelji učiteljskih knjižnic so tarnali, da k njim ni uporabnikov, potencialni uporabniki pa so pogrešali zadostno količino njim primernih del. Vzroke za neskladnost med uporabniki in ponudniki so našli v nesistematično urejenih knjižnicah in v pomanjkljivi zbiralni politiki, ki bi zadovoljila vedoželjno učiteljstvo. Kot *prisilo* učiteljem k uporabi učiteljskih knjižnic oziroma k branju kvalitetne pedagoške literature so predlagali vpeljevanje nekakšnih učiteljskih preizkušenj, izpitov, na katerih bi učitelj moral izkazati izpopolnjevanje svojega znanja.³¹ Da se v prihodnjih desetletjih ni nič bistveno spremenilo na bolje, pričajo podatki, da si v letih pred in med vojno učitelji iz Ljubljanske okrajne učiteljske knjižnice knjig praktično niso izposojali (leta 1913/14 je bilo izposojenih 8 knjig, v naslednjih dveh šolskih

28 *Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem*, 1895, str. 171.

29 Hartman 1969, str. 28.

30 *Šolarska knjižnica, Učiteljski tovariš*, 16, št. 3, 1876, str. 44.

31 Uradne okrajne učiteljske konference in okrajne učiteljske knjižnice kot sredstva za nadaljno izobraževanje ljudskega učiteljstva, *Učiteljski tovariš*, 19, št. 15, 1879, str. 227.

letih nič, v letu 1916/17 24 knjig, naslednji dve leti zopet nič, v letu 1919/20 pa 28 knjig).³² S preureditvijo ljubljanske Okrajne učiteljske knjižnice – združitev vseh učiteljskih knjižnic ljubljanskih ljudskih šol v eno, osnovanje čitalnice ter zagotovitev sredstev na letni ravni za vodenje in širjenje nove združene knjižnice – je začela pridobivati pomen.³³ Vsi učitelji so imeli zakonito pravico predlaganja novih knjig za nakup. O primernosti predlaganih knjig se je razpravljalo na okrajnih učiteljskih konferencah.³⁴ Kjer učitelji niso obiskovali učiteljskih knjižnic v zadostni meri, se je vzroke iskalo v: nezadostni količini primernih knjig, zastarelosti pedagoškega gradiva, pomanjkanju novitet – modernih pedagoških in socioloških del, premajhni ozaveščenosti učiteljev, da je treba brati strokovno literaturo, ne romanov. »Tako hiti pedagogika zrevolucionirana mimo nas, mi pa se omejujemo na čitanje romanov. Dolžnost učiteljstva je, da vsestransko izpopolni pedagoški predal svoje knjižnice z modernimi deli.«³⁵ V šolskih knjižnicah je sicer glavnino fonda zastopala literatura za otroke in mladino, predpisan pa je bil minimum literature tudi za izobraževanje učiteljev: Učiteljski list, Popotnik in Slovenska, Hrvaška in Srpska šolska matica.³⁶

Med primerno otroško literaturo so se prištevala dela, ki so jezikovno in vsebinsko ustrezala predpisanim smernicam. Razmišljanja, kakšen jezik je za otroke primeren, so se gibala v smeri razumljivosti in rahločutnosti brez surovosti. »Jezik bodi otroški, nežen, rahel! Bodi rahlo šepetanje vetrčka, ki boža nežne svetne glavice po pomladni livadi.«³⁷ Med vsebinsko ustrezna dela je spadala literatura, ki je odsevala resnično življenje z osebami, ki niso brez napak, a jih tudi nimajo preveč. Poleg leposlovja za mladino, katerega namen je bil »gojiti duševno in nravstveno omiko«,³⁸ je morala ljudskošolska knjižnica vsebovati tudi knjige s poučno vsebino, ki nadgrajujejo učenčevo znanje.³⁹

Izbira knjig v šolskih knjižnicah je v zgodovini temeljila na vzgojni politiki. Avgust Pirjevec je leta 1940 kritiziral pretirano vzgojno usmerjeno nabavno politiko. Zaradi pomanjkanja mladinske literature se je na trgu znašlo veliko število mladinskih del skrajno vprašljive kakovosti, kjer je »dosegel pridni, ponižni in vzorni šolarček ali mladenič zemeljsko srečo in zadovoljstvo, njegov črni zopernik pa je žalostno propadel«.⁴⁰ Svetoval je, naj bo mladinska književnost

32 Pavel Plesničar, O preureditvi ljubljanske okr. učiteljske knjižnice, *Učiteljski tovariš*, 60, 1920, št. 31, str. 2.

33 Prav tam.

34 *Katalog okrajne učiteljske knjižnice za ljubljansko okolico*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1922, str. 4. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC=-VJLEONKI/?euapi=&query=%27keywords%3dokrajna+u%c4%8diteljska+knji%c5%benica%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25> (pridobljeno: 18. 10. 2022)

35 C. Drekonja, Učiteljske knjižnice, *Učiteljski list*, 3, 1922, št. 12, str. 91.

36 Bogumil Medvešček, Šolske knjižnice, *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 11, str. 1.

37 Prav tam.

38 Prav tam.

39 Prav tam.

40 Pirjevec 1940, str. 307.

povezana z resničnim življenjem ter primerna za čustveno in miselno doživetje otrok. Boljša kot cenena mladinska literatura je književnost za odrasle, ki je otrokom razumljiva.

V naslednjih desetletjih so usmeritve za delo šolskih knjižnic izpadle tako iz izobraževalnih kurikulumov kot iz bibliotekarskih smernic. V duhu povojnega časa pa lahko sklepamo, da je bila nabavna politika šolskih knjižnic vodena s strani družbeno-političnih sil, saj se je tudi na knjižnem trgu pojavilo veliko ideološko obarvanih mladinskih del.

V 80. letih so smernice za delo šolskih knjižnic predvidevale načrtno zbiranje znanstvene, strokovne, poljudnoznanstvene in umetnostne literature. Uporabniki, katerim je literatura iz šolske knjižnice namenjena, niso več zgolj učenci in učitelji, temveč tudi drugi šolski delavci, starši in druga zainteresirana javnost. Med gradivom, ki naj bi ga šola zbiral, se začenjajo omenjati tudi drugi viri informacij, ne zgolj knjige in revije: plošče, magnetofonski posnetki, diafilmi ... »Šolska knjižnica prerašča v šolsko mediateko.«⁴¹

Klasifikacija v učiteljskih in šolarskih knjižnicah

»Tako se bo mladina naučila rabiti kataloge in bo pozneje brez posebnega truda in iskanja tudi v ljudski knjižnici našla, kar potrebuje.«⁴²

Klasifikacija v bibliotekarskem izrazoslovju pomeni razvrščanje in urejanje knjižničnega gradiva po vsebini. Pri urejanju splošnih zbirk, ki pokrivajo vsa področja človeškega znanja, uporabljamo univerzalne klasifikacije (npr. v splošnih knjižnicah), pri urejanju specifičnih zbirk pa se uporabljajo disciplinarne oziroma specialne klasifikacije (npr. v specialnih knjižnicah).⁴³ Vprašanje smiselnega in uporabnega razvrščanja gradiva je zaposlovalo tudi skrbnike prvih učiteljskih in šolarskih knjižnic. V prvem letniku Popotnika (1880) je učitelj Brezovnik pisal o knjižnicah za šolsko mladino. Knjige, ki jih je ocenil za primerno gradivo šolskih knjižnic, je razdelil na področja: lepoznanstvo, veroznanstvo, zgodovina, zemljepisje, prirodoslovje, gospodarstvo gradivo »različnega zadržaja«.⁴⁴ Leposlovje je v njegovih priporočilih zavzemalo približno polovico količine vsega gradiva, druga polovica je pripadla strokovni in poučni literaturi.⁴⁵ Presenetljivo je razmerje med leposlovjem in poučnim gradivom, saj v naslednjih obdobjih pa

41 Smernice za delo osnovnih šol (ur. Milan Adamič ... et al.), Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo, 1982, str. 46.

42 Pirjevec 1940, str. 312.

43 Alenka Šauperl, Špela Zupanc, *Klasifikacija knjižničnega gradiva*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019. https://sl.wikibooks.org/wiki/Klasifikacija_knji%C5%BE-ni%C4%8Dnega_gradiva (pridobljeno 18. 10. 2022)

44 Hartman 1969, str. 27.

45 Prav tam.

vse do danes večinski del fondov šolskih knjižnic zavzemajo leposlovne knjige. Sklepamo lahko, da so šolske knjižnice imele svojo izobraževalno vlogo.

Kako so gradivo urejali v učiteljskih knjižnicah, si bomo ogledali na primeru Okrajne učiteljske knjižnice za ljubljansko okolico iz leta 1922, saj ima pregleden in lepo ohranjen katalog. Knjižnično gradivo Okrajne učiteljske knjižnice za ljubljansko okolico (OUKLj) je bilo razdeljeno na 16 področij, znotraj katerih so določena področja razdeljena tudi na podpodročja. Čeprav so bile prve tabele UDK v Sloveniji objavljene leta 1967,⁴⁶ lahko znotraj klasifikacije gradiva v Okrajni učiteljski knjižnici iz leta 1922 poiščemo vzporednice med njihovo klasifikacijo knjižničnega gradiva ter osnovnimi orisi univerzalne decimalne klasifikacije (UDK), kot jo poznamo danes. V spodnji tabeli so v levem stolpcu naštet glavni oddelki v sistemu UDK, v desnem stolpcu pa so naštet področja, po katerih je bilo gradivo razvrščeno v Okrajni učiteljski knjižnici za ljubljansko okolico. Številke pred imeni področij pomenijo vrstni red iz OUKLj, številke v oklepajih, navedene za imeni, pa pomenijo število enot gradiva, ki je veljalo za leto 1922.

UDK, oddelki v glavnih tabelah	Razvrstitev gradiva v OUKLj
o Splošno	1 Enciklopedije (18)
1 Filozofija in psihologija	2 Filozofija (logika, psihologija, etika, estetika in politika) (39)
2 Verstva in teologija	4 Veroznanstvo (17)
3 Družbene vede	3 Pedagogika (splošna pedagogika, zgodovina pedagogike, specialna pedagogika, periodična dela, šolski zakoni, uprava, statistika, učbeniki) (236)
(4 Jezikoslovje) ⁴⁷	7 Splošno jezikoslovje (45)
5 Matematika in naravoslovne vede	10 Matematika (12)
6 Uporabne vede, medicina in tehnologija	11 Prirodoznanstvo (splošno prirodoznanstvo, prirodopis, prirodoslovje, zdravstvo) (111) 13 Gospodarstvo, kmetijstvo, gozdarstvo (rudarstvo, narodno gospodarstvo) (38) 14 Trgovina, promet, industrija, obrt (17)
7 Umetnost, arhitektura, fotografija, glasba, rekreacija in šport	12 Umetnosti (glasba, risanje, ženska ročna dela) (64) 15 Telovadba in vojstvo (13)

⁴⁶ Šauperl 2019.

⁴⁷ Nekdaj je 4. oddelek pripadal Jezikoslovju, ki je zdaj uvrščeno v oddelek 8. Številka 4 je zato v UDK-ju nezasedena.

8 Jezikoslovje, filologija, književnost	5 Klasična filologija (4) 6 Moderna filologija (slovenski pisatelji, srbohrvatski pisatelji, drugi slovanski pisatelji, nemški pisatelji, drugi germanski pisatelji, francoski pisatelji, italijanski pisatelji, drugi romanski pisatelji, drugi moderni pisatelji) (316)
9 Geografija, biografija in zgodovina ⁴⁸	8 Zemljepis (63) 9 Zgodovina, pravo in zakoniki (77)
	+ Skioptikon in skioptične slike (84 slik) ⁴⁹

Iz tabele je razvidno, da je bilo gradivo Okrajne učiteljske knjižnice za ljubljansko okolico raznovrstno in je pokrivalo vsa področja človeškega znanja. Knjižnica je bila najbolje založena z literarnimi deli, od katerih so prednjačila dela slovenskih avtorjev, ter s strokovno pedagoško literaturo, kar je, glede na vrsto knjižnice, pričakovano.

Nekoliko zgodnejši (1903) popis knjig Učiteljske knjižnice Postojnskega okraja nam razkriva k učiteljski praksi usmerjeno organizacijo gradiva: pedagogika (154), šolska organizacija (24), zdravjeslovje (28), jezikoznanstvo in leposlovje (406), matematika (29), zemljepis in zgodovina (156), prirodopis (28), naravoslovje (25), poljedelstvo (62), trgovina in obrtnija (8), telovadba (11), risanje (8), muzikalije (146), spisi za mladino (22), časopisi (402), verouk in nравnost (33), raznotero (146). Skupaj je knjižnica vsebovala 1652 del.⁵⁰

V šolarskih knjižnicah zaradi drugačnih vrst gradiva taka razporeditev gradiva ni prišla v poštev, priporočali pa so osnovno razdelitev gradiva na leposlovne in poučne knjige.⁵¹ Leposlovje za mlajše otroke naj bi obsegalo različne literarne vrste: pravljice, pripovedke, šaljive zgodbe, slikanice, ki jih z odraščanjem otrok nasledijo potopisi, junaške in pustolovske zgodbe do dobe izoblikovanega bralca, ki ga zanimajo povesti iz resničnega življenja in zgodovine. Na strani poučnih knjig, ki jih Pirjevec imenuje »stvarne delovne knjige«,⁵² pa so: potopisi, naravoslovne knjige o živalstvu, rastlinstvu, fiziki, kemiji, astronomiji, tehniki, priročniki, atlasi, slovarji, enciklopedije.

Pirjevec je za šolske knjižnice priporočal signiranje po tekočih številkah, strokovno literaturo lahko po strokah.⁵³ Katalog v šolski knjižnici naj bi bil urejen tako, da se otroci lahko uče samostojnega iskanja gradiva. Za nižjo stopnjo

⁴⁸ Prav tam.

⁴⁹ Vse informacije v desnem stolpcu tabele so vzete iz Kataloga okrajne učiteljske knjižnice za ljubljansko okolico, 1922.

⁵⁰ Zapisnik knjig učiteljske knjižnice okraja Postojnskega, 1903.

⁵¹ Pirjevec 1940, str. 309.

⁵² Prav tam, str. 311.

⁵³ Prav tam, str. 312.

priporoča razdelitev gradiva v oddelke: slikanice, pesmi, pravljice in pripovedke, povesti, poučne knjige. Za višjo stopnjo pa naj bi se oddelek povesti razdelil v pododdelke – zgodovinske, potopisne, živalske povesti, poučna književnost pa naj se deli v stroke.

Referenčna dejavnost učiteljskih in šolarskih knjižnic

»Kako pomembno je izposojevanje, da pride prava knjiga v prave roke!«⁵⁴

Referenčno dejavnost bibliotekarski terminološki slovar opredeljuje kot »dejavnost, ki združuje informacijsko dejavnost in pomoč uporabnikom pri samostojnem iskanju informacij«.⁵⁵ Potreba po pogovoru med uporabnikom šolske knjižnice in knjižničarjem se je v teku razvoja šolskih knjižnic izrazila dokaj pozno. Ker so bile šolske knjižnice uzakonjene že leta 1869, pedagogi še 50 let pozneje niso prepoznali nujnosti referenčnega pogovora. Medvešček je leta 1921 zapisal: »Otrok in njegova duša sta poseben individuij. Zato jim tudi ne bomo določali mi knjig za čitanje, ampak otroci sami, mi pa jim le osnujemo knjižnico, v kolikor se moremo poglobiti v umevanje otrokovo.«⁵⁶ Sama postavitve knjižnice brez pravega vodenja in usmerjanja otrok ni dovolj, da bi otrok res našel knjigo, ki mu leži in bi zadovoljila njegove potrebe.

Pirjevec piše o pomenu pogovora med uporabnikom šolske knjižnice in knjižničarjem, ne le pred izposojajo gradiva, temveč tudi ob njegovi vrnitvi. Pogovor o prebranem gradivu spodbuja otroke h kritičnemu razmišljanju, knjižničarju pa »nudi dragoceno gradivo za študij otroške duše«.⁵⁷ Sistem izposoje s knjižnimi listki⁵⁸ je omogočal, da je knjižničar sledil, kaj dotični učenec bere in kje je polje njegovega zanimanja.

Pedagoško delo v šolski knjižnici

»Otrok je najženjalnejši čitatelj.« (O. Župančič)⁵⁹

Odvisnost delovanja šolske knjižnice od ozaveščenosti učiteljev o možnostih sodelovanja med knjižnico in poukom v razredu se na različne načine kaže v različnih obdobjih. Že 3. avstrijski osnovnošolski zakon 1869 je učiteljem zadal

54 Prav tam, str. 308.

55 Termania - Bibliotekarski terminološki slovar - referenčna dejavnost (pridobljeno 26. 4. 2022)

56 Medvešček 1921, str. 2.

57 Pirjevec 1940, str. 308.

58 Vsak učenec je imel svoj kartonček, kamor je knjižničar zabeležil, katero knjigo in kdaj si je dotični učenec sposodil in kdaj jo je vrnil. Drugi kartonček pa je pripadal knjigi, nanj se je beležilo, kateri učenec in kdaj si je knjigo izposodil ter kdaj jo je vrnil.

59 Medvešček 1921, str. 1.

nalogo, da natančno poznajo vsebino šolskih knjižnic, saj le tako lahko učencem priporočajo v branje knjige, ki ustrezajo posameznikovi osebnosti.⁶⁰ Učitelji sami morajo biti dober zgled, zato morajo tudi sami brati ustrezno literaturo za doseganje vzgojnih in pedagoških ciljev. Dobro pa morajo poznati tudi literaturo, ki jo lahko ponujajo svojim učencem.⁶¹ Vodje šolskih knjižnic so bili v začetku kar sami ravnatelji oziroma vodje šol. Skrbeli so za nakupe, inventarizacijo, izposajo, učitelji pa so imeli nalogo vsebino knjižnice dobro poznati in svetovati učencem, kaj naj berejo.⁶² Naslednji zakon iz leta 1906 je funkcijo šolske knjižnice razširil s sposojanja knjig na izobraževanje učencev za uporabo knjižnice, na motivacijo za branje, učitelje je spodbujal k refleksijam o prebranih knjigah pri pouku ter k usmerjanju otrok k branju takih knjig, ki bodo pozitivno vplivale na njihov vzgojo.⁶³

Pirjevec je leta 1940 pisal o veliki vlogi učiteljev, ki naj bi znali vključiti šolsko knjižnico v redni pouk s tem, da dajo učencem naloge, ki jih rešujejo samostojno z raziskovalnim delom v šolski knjižnici.⁶⁴ Vodenje knjižnic – izdelava katalogov, inventarnih knjig, evidence izposojenih knjig itd. – je pripadalo za to določenim učiteljem, šolskih knjižničarjev ni bilo. Po eni strani je bila šolska knjižnica s tem bolj neposredno vpeta v pouk, po drugi pa obstaja upravičen sum, da je mnogim učiteljem delo v šolski knjižnici pomenilo dodatno obremenitev poleg rednega dela in je bilo zaradi tega zapostavljeno.

Poznejše smernice za delo osnovnih šol iz leta 1980 navajajo: »Za dobro organizirano delo in neposredno vodenje šolske knjižnice ima šola knjižničarja,«⁶⁵ vendar so tudi učitelji odgovorni za ureditev knjižnice, primerno založenost s knjigami ter organiziranost dela v njej. Tudi navajanje učencev na samostojno uporabo različnih vrst knjižnega gradiva, za njihovo samoizobraževanje ter oblikovanje odnosa do knjige skrbijo učitelji sami.⁶⁶ Delo knjižničarja je opredeljeno bolj z neposredno skrbjo za organizacijo in nemoteno delo v šolski knjižnici, pri pedagoškem delu z učenci pa bolj sodeluje pri načrtovanju in izvajanju dejavnosti, kot da bi bile povsem v njegovi domeni.⁶⁷ Aktivni šolskih knjižničarjev, ki so se formirali konec 80. let, so si prizadevali za opredelitev in smotrno razdelitev njihovega pedagoškega in strokovno bibliotekarskega dela.⁶⁸

60 Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem, 1895, str. 177.

61 Hartman 1969, str. 27.

62 Red za biblioteke (knjižnice) ljudskih šol, *Učiteljski tovariš*, 12, 1872, št. 12, str. 186.

63 Ema Stružnik, Pomen šolske knjižnice v 30. letih osnovne šole, *Knjižnica*, 32, 1988, št. 3–4, str. 79.

64 Pirjevec 1940, str. 311.

65 Smernice za delo osnovnih šol 1982, str. 46.

66 Prav tam.

67 Prav tam.

68 Stružnik 1988, str. 82–83.

Pomen in vloga šolskih knjižnic nekoč in danes

»Šolske knjižnice morajo postati bistveni del šole, njen inventar in najpomembnejše učilo.«⁶⁹

Knjižnična reda za ljudskošolske in okrajne učiteljske knjižnice, objavljena s 3. avstrijskim državnim šolskim zakonom, sta v prvih točkah opredelila njune namene: »Ljudskošolska knjižnica ima namen, podajati šolski mladini sredstva, da s primernim berilom pospešuje svojo duševno in нравstveno omiko.«⁷⁰ Namen šolskih knjižnic pa ni bil omejen zgolj na šolske otroke in mladino, temveč je bil njihov namen tudi širjenje branja med drugim ljudstvom. Šolske knjižnice so se zato imenovalle tudi ljudskošolske, njihov namen pa je bil opredeljen kot: »Po dobrih knjigah širiti pouk in po krščanski omiki kazati Slovincem pot do višega duševnega in časnega blagostanja.«⁷¹ Ker so šolske knjižnice po zakonu izposojale gradivo tudi drugim občanom šolske občine, jih imamo lahko upravičeno za predhodnice splošnih knjižnic.⁷² Po večini je veljalo, da je bilo širjenje branja slovenskih knjig med učenci ter med ljudstvom odvisno predvsem od učiteljevega angažmaja, njegove narodne zavesti in duševne kulture.⁷³ »S knjigami naj bi se vzgajala ljubezen do ožje in širše domovine, pa tudi do svojega naroda in jezika.«⁷⁴ Razgledani šolniki tistega časa pa so uvideli, da vloga knjižnice ne posega le v kulturni in duševni razvoj Slovencev, temveč jim koristi v gospodarskem in materialnem smislu. »Ljudske knjižnice ali narodne bukvarnice bi zelo pospeševale zavest Slovencev, ki so preplahi državljani, omiko in umno gospodarstvo, s tem pa tudi ugodnejši materialni položaj slovenskega ljudstva.«⁷⁵

Vsebina in namen šolskih knjižnic sta v 80. letih 19. stoletja postala stvar politične debate, zlasti z vidika gradiva, ki so ga hranile. Nemško šolsko društvo ali Deutscher Schulverein je na Slovenskem ustanavljalo svoje šole in finančno podpiralo šole, kjer se je kot učni jezik uporabljala nemščina. Sredstvo ponemčevanja slovenskih otrok je bilo tudi čtivo, ki je bilo učencem in po njih tudi njihovim domačim na voljo. »Šulverein hoče še tudi mladino, ki hodi v ljudske šole na drug način odbiti pod se. Daje ji namreč priložnost, da dobode v roke knjige in spise, ki so polni strupa, tako, kar se tiče svete vere, kakor kar se tiče ljubezni do domovine.«⁷⁶ Kot odgovor na Schulvereinovo ponemčevanje slovenskih otrok je bila leta 1885⁷⁷ ustanovljena Družba svetega Cirila in Metoda, ki je med drugim skrbela tudi, da je versko in rodoljubno primerno čtivo doseglo zlasti »pomilovanja vred-

69 Pirjevec 1940, str. 311.

70 Zbirka zakonov ..., 1895, str. 175.

71 Vaški Jarni, Šolske knjižnice, *Učiteljski tovariš*, 24, 1884, št. 1, str. 7.

72 Hartman 1969, str. 22.

73 Prav tam, str. 25.

74 Prav tam, str. 27.

75 Prav tam, str. 28.

76 Šolske knjižnice, *Učiteljski tovariš*, 22, 1888, št. 2, str. 10.

77 Družba svetega Cirila in Metoda - Wikipedija, prosta enciklopedija (wikipedia.org).

ne otroke, ki hodijo v Schulvereinske šole⁷⁸ pa tudi druge šolske otroke. Branilci slovenskih šol so v šolskih knjižnicah uvideli »važno sredstvo domoljubne izobrazbe«. ⁷⁹ Ostre zahteve po »očiščenju« šolskih knjižnic so se pojavile po končani 1. svetovni vojni, saj v duhu povezovanja nove države nemške mladinske knjige niso več spadale na šolske knjižne police, to je veljalo še zlasti za obmejne šole. »Odstranitev takih nemških 'vzgojnih' knjig iz naših narodnih šol na meji je prva in sveta dolžnost vsakega upravitelja.«⁸⁰ Obmejne knjižnice so čutile potrebo po nadgrajevanju svojih fondov s slovenskimi knjigami, tako učnimi kot drugimi strokovnimi in leposlovnimi. Z oglasi v pedagoških časopisih so nagovarjale potencialne darovalce, naj jim pošljejo primernih knjig. Skupno jim je bilo geslo: »S knjigo k srcu, a s srcem k domovini!«⁸¹

Namen učiteljskih knjižnic je bil v 3. državnem avstrijskem osnovnošolskem zakonu opredeljen kot: »Okrajne učiteljske knjižnice imajo namen, učiteljem šolskega okraja pristopne storiti znanstvene časnike, spise pedagogično-didaktične in znanstvene vsebine, kakor tudi učila, katerih bi si posameznik ne mogel lahko omisliti.«⁸² Okrajne učiteljske knjižnice so šolam enkrat letno pošiljale sezname na novo pridobljenih knjig in učil, da so učitelji imeli lažji vpogled v gradivo, ki so ga knjižnice ponujale.⁸³ A kljub temu učiteljske knjižnice niso povsod dosegale svojega namena, saj »mrtvi zakladi«⁸⁴ niso prišli do učiteljstva, kateremu so bile knjižnice namenjene. »V dobro zaklenjeni sobi, po redu zložene knjige čakajo odjemalcev, a teh ni.«⁸⁵ Vzroki, da učiteljstvo ni obiskovalo učiteljskih knjižnic, so bili različni: odročnost lokacije, premajhna zaloga knjig, neozaveščenost učiteljstva o obstoju teh knjižnic in o možnostih, ki jih ponujajo. Rešitve je tedaj učiteljstvo iskalo v preuredbi učiteljskih knjižnic v učiteljske čitalnice, kjer bi se lahko stanovski kolegi družili, si izmenjavali izkušnje ter krepili vezi stanovske skupnosti.⁸⁶ Z razraščanjem mreže javnih knjižnic so se učiteljske začele usmerjati v nakupe zgolj ozko pedagoške literature, opustile so hranjenje beletristike.⁸⁷

Pirjevec je v svojem delu *Knjižnice in knjižničarsko delo* opredelil namen šolskih knjižnic: podpora vzgojnih in izobraževalnih nalog šole, uvajanje bralca v svet leposlovne in znanstvene književnosti, razvijanje spoznavnih možnosti učenca, učencem omogočiti dostop do knjig, naučiti učence rokovanja s knjigami, navajati učence na uporabo knjižnice. (Za nižjo stopnjo je to pomenilo

⁷⁸ Šolska knjižnica, *Učiteljski tovariš*, 22, 1888, št. 3, str. 19.

⁷⁹ Prav tam.

⁸⁰ Tone Gaspari, Šolske knjižnice, *Učiteljski tovariš*, 59, 1919, št. 15, str. 3.

⁸¹ Naše šolske – javne ljudske knjižnice. Prošnja, *Učiteljski tovariš*, 62, 1922, št. 5, str. 8.

⁸² *Zbirka zakonov ...*, 1895, str. 179.

⁸³ Hartman 1969, str. 22.

⁸⁴ Fran Skulj, Okrajne učiteljske knjižnice, *Učiteljski tovariš*, 1, 1919, št. 29, str. 2.

⁸⁵ Prav tam.

⁸⁶ Prav tam.

⁸⁷ Učiteljske knjižnice, *Učiteljski tovariš*, 53, 1939, št. 8, str. 1.

naučiti otroke pravilnega ravnanja s knjigami, listanja, varovanja, na meščanskih in srednjih šolah pa se je priporočalo tudi učenje uporabe priročnikov, enciklopedij, slovarjev in knjižničnih katalogov.)⁸⁸

Namen šolskih knjižnic je v smernicah iz leta 1980 postal širši in sodobnejši: povečanje strokovnosti in kvalitete pedagoškega dela, poglobljanje znanja učencev in navajanje učencev na samostojno delo, skrb za knjižno in knjižnično vzgojo, izvajanje interesnih dejavnosti, izvedba osnovnega in dodatnega pouka.⁸⁹

Kako se je delo šolskih knjižnic v zadnjih desetletjih prilagajalo hitremu razvoju informacijske družbe, bi bila tema za samostojno raziskovanje. Manifest o šolskih knjižnicah njihovo sodobno poslanstvo in pomen opredeljuje: »Šolska knjižnica skrbi za informacije in ideje, ki so osnova za uspešno delovanje v današnji informacijski družbi. Šolska knjižnica opremlja učence in dijake s spretnostmi za vseživljenjsko učenje in razvija domišljijo ter jim omogoča, da živijo kot odgovorni državljani.«⁹⁰ Za odgovor, kako uspešne so pri opravljanju svojega poslanstva, moramo sami odpreti oči in opazovati družbo in svet okoli sebe.

Viri in literatura

Viri

Državni zakon o ljudskih šolah z najvažnejšimi izvršitvenimi predpisi, na Dunaju 1906.

Drekonja, C.: Učiteljske knjižnice, *Učiteljski list*, 3, 1922, št. 12.

Gaspari, Tone: Šolske knjižnice, *Učiteljski tovariš*, 59, 1919, št. 15.

Katalog okrajne učiteljske knjižnice za ljubljansko okolico 1922, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1922. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-VJLEONKI/?euapi=1&query=%27keywords%3dokrajna+u%c4%-8diteljska+knji%c5%benica%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25> (pridobljeno: 18. 10. 2022)

Medvešček, Bogumil: Šolske knjižnice, *Učiteljski list*, 2, 1921, št. 11.

Naše šolske – javne ljudske knjižnice. Prošnja, *Učiteljski tovariš*, 62, 1922, št. 5.

Plesničar, Pavel: O preureditvi ljubljanske okr. učiteljske knjižnice, *Učiteljski tovariš*, 60, 1920, št. 31.

Praprotnik, Andrej: Učiteljska bukvarnica, *Kmetijske in rokodelske novice*, 14, 1856, št. 104.

Red za biblioteke (knjižnice) ljudskih šol, *Učiteljski tovariš*, 12, 1872, št. 12.

Skulj, Fran: Okrajne učiteljske knjižnice, *Učiteljski tovariš*, 1, 1919, št. 29.

⁸⁸ Prav tam.

⁸⁹ *Smernice za delo osnovnih šol* 1982, str. 46.

⁹⁰ IFLA – Smernice za šolske knjižnice IFLA Smernice za šolske knjižnice (pridobljeno: 11. 11. 2022)

Smernice za delo osnovnih šol (ur. Milan Adamič et al.), Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo, 1982.

Šolarska knjižnica, *Učiteljski tovariš*, 16, 1876, št. 3.

Šolske knjižnice, *Učiteljski tovariš*, 22, 1888, št. 2.

Uradne okrajne učiteljske konference in okrajne učiteljske knjižnice kot sredstva za nadaljno izobraženje ljudskega učiteljstva, *Učiteljski tovariš*, 19, 1879, št. 15.

Vaški, Jarni: Šolske knjižnice, *Učiteljski tovariš*, 24, 1884, št. 1.

Vsaka šola naj bi imela svojo knjižnico!, *Učiteljski tovariš*, 6, 1866, št. 13.

Zakon o narodnih šolah (ur. Pavle Flere), Ljubljana 1929.

Zapisnik knjig učiteljske knjižnice okraja Postojnskega, 1903.

Zbirka zakonov in ukazov o ljudskem šolstvu na Kranjskem, Laibach 1895.

Spletni viri

IFLA – Smernice za šolske knjižnice (ur. Barbara Schultz-Jones, Dianne Oberg), prev. Nataša Belšak, Miha Dajčman, Boštjan Kmetec, Ljubljana 2019. IFLA Smernice za šolske knjižnice (pridobljeno: 19. 4. 2022)

Šauperl, Alenka, Zupanc, Špela: *Klasifikacija knjižničnega gradiva*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019. https://sl.wikibooks.org/wiki/Klasifikacija_knji%C5%BEni%C4%8Dnega_gradiva (pridobljeno 18. 10. 2022)

Šolske knjižnice | GOV.SI

Termania - Bibliotekarski terminološki slovar - referenčna dejavnost

Družba svetega Cirila in Metoda - Wikipedija, prosta enciklopedija (wikipedia.org)

Literatura

Dolinar, France Martin: *Knjižnice skozi stoletja*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 2004.

Hartman, Bruno: Prizadevanja za učiteljske in šolarske knjižnice na Slovenskem dve desetletji po sprejetju šolskega zakona leta 1869, *Knjižnica*, 13, 1969, št. 1.

Hojan, Tatjana: Prva pedagoška knjižnica na Slovenskem, *Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 1965, št. 2.

Hojan, Tatjana: Prve učiteljske knjižnice na Slovenskem, *Prosvetni delavec*, 10, 1969, št. 10.

Ostanek, France: Ustanovitev učiteljske knjižnice v Ljubljani v l. 1855, *Prosvetni delavec*, 4, 1953, št. 5.

Pirjevec, Avgust: *Knjižnice in knjižničarsko delo*, v Celju: Družba sv. Mohorja, 1940.

Stružnik, Ema: Pomen šolske knjižnice v 30. letih osnovne šole, *Knjižnica*, 32, 1988, št. 3–4.

Povzetek

Šolske knjižnice se na Slovenskem začnejo sistemsko razvijati po izidu 3. državnega avstrijskega osnovnošolskega zakona leta 1869, saj je ta prvič opredelil, da mora imeti vsaka šola šolarsko knjižnico ter da se morajo za nadaljnjo izobrazbo učiteljev organizirati tudi učiteljske knjižnice. Pred tem letom so se pojavljale posamezne, zlasti učiteljske knjižnice, vendar je bilo njihovo delo in poslovanje popolnoma odvisno od zavzetih posameznikov, ki so zgodaj uvideli pomembnost knjižnic za kulturni in duhovni razvoj naroda. Zbiralna politika šolskih in učiteljskih knjižnic je v zgodovini vedno temeljila na družbeno-političnih razmerah ter trenutnih vzgojnih smernicah. Zaznamovana je bila tudi z ekonomskimi razmerami, ki so ali pa večkrat – niso podpirale razvoja knjižničnih fondov v zadovoljivi meri. Učitelji, ki so skrbeli za šolske knjižnice, so morali uporabiti veliko kreativne volje, da so učence in druge uporabnike pridobili za branje kvalitetne literature. Inovativnost so morali uporabljati tudi pri urejanju knjižničnega gradiva, saj ni bilo enotnih, splošno veljavnih smernic. Nekateri pedagogi so se prej, drugi pozneje zavedeli pomena kvalitetnega referenčnega pogovora z učenci pri izposoji gradiva, kar je vezano tudi na pedagoško delo v knjižnici. V zametkih šolskih knjižnic se o pedagoškem delu, vezanem na samo knjižnico, ni razpravljalo, v teku zgodovine pa je bilo tega vedno več: sprva povsem odvisno od učiteljev v razredu, kasneje se je strogo delilo, kaj opravlja učitelj in kaj knjižničar, danes pa učinkovito pedagoško delo v knjižnici temelji na sodelovanju med šolskim knjižničarjem, učiteljem, učenci in drugimi faktorji vzgojno-pedagoških procesov. Pomen in vloga šolskih knjižnic se je skozi zgodovino sicer spreminjala, vseeno pa je njena vloga ostajala podobna: skrb za duhovno, duševno in kulturno rast otrok in mladine in s tem celotnega naroda.